

รูปที่ 3.56 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม
ริมถนนใจกลางเมืองเวียงจันทน์
สปป. ลาว

รูปที่ 3.57 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคม
แบบโออาในยุคนั้น ริมถนนเส้น
ทางมุ่งหน้าไปยังธาตุดำทางทิศ
เหนือในเมืองเวียงจันทน์
สปป.ลาว

รูปที่ 3.58 การประดับซุ้มวงโค้งในอาคาร
แบบอาณานิคมที่พบได้โดยทั่วไป
ในเมืองเวียงจันทน์ สปป. ลาว

รูปที่ 3.59 ตัวอย่างอาคารแบบอาณานิคมอีก
แบบที่ตั้งเลยห่างไปจากหอสมุดใน
ตัวเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไปเล็กน้อย
ก่อนถึงวัดศรีสะเกด สปป. ลาว

อาคารอาณานิคมแบบฝรั่งเศสที่เมืองสะหวันนะเขต ในครั้งอดีตเป็นเมืองหลวงของแขวง ชื่อตามทางการคือเมืองคันทูลี แต่คนส่วนใหญ่เรียกกันว่า เมืองสะหวันนะเขต หรือ สะหวัน เพราะมีแร่ธาตุและทองคำอยู่มาก จนเมื่อถึง พ.ศ. 2462 เมื่อฝรั่งเศสได้เข้ายึดปกครองลาวดังกล่าวมา ก็ได้ตั้งสำนักงานผู้ว่าราชการแผ่นดินประจำแขวง และสำนักงานการค้าตอนกลางแม่น้ำโขงในปี พ.ศ. 2447⁴⁰ และจึงได้ตั้งชื่อใหม่เป็นสะหวันนะเขตแต่นั้นมา⁴¹

ที่เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว มีอาคารแบบอาณานิคมที่เรียกกันทั่วไปคือ หมู่บ้านฝรั่งซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับตัวเมืองมุกดาหารของไทย สิ่งปลูกสร้างเรียงรายเต็ม 2 ฝั่งถนนโดยทางด้านทิศตะวันออกมีโบสถ์คริสต์ตั้งตระหง่านหันหน้าลงสู่แม่น้ำโขงเป็นเขตแสดงการเริ่มต้น (รูปที่ 3.60 - 3.63) อาคารสิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมมีจำนวนมากถึงมากที่สุดเท่าที่สำรวจมาในสปป. ลาว ที่โดดเด่นต่างจากที่อื่นคือการเพิ่มเสาชานาบซุ่มวงโค้ง ซึ่งเป็นผลจากการที่ช่างแก้ปัญหของหน้าความกว้างของแต่ละช่วงเสาที่ปรับเปลี่ยนจากการก่อผนังทึบแล้วใช้เสาหลอกประดับ แต่ที่นี้ช่างใช้เสาจริงประดับแทน (รูปที่ 3.64) และรูปแบบดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างสิมบางหลังในอีสานซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

รูปที่ 3.60 โบสถ์คริสต์ตั้งตระหง่านเป็นศูนย์กลางของสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ในหมู่บ้านฝรั่ง เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 77.

⁴¹ จาก สารานุกรมรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สะหวันนะเขต (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. <http://th.wikipedia.org/wiki/เวียงจันทน์>

รูปที่ 3.61 อาคารเรียงรายทั้ง 2 ข้าง โดย
เริ่มจากโบสถ์ไล่เรียงกันทอดยาว
สู่ริมแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมือง
มุกดาหาร ในเมืองสะหวันนะเขต
สปป. ลาว

รูปที่ 3.62 ตัวอย่างอาคารด้านซ้ายมือทาง
ทิศตะวันออกรูปแบบแตกต่างกัน
ออกไป ในเมืองสะหวันนะเขต
สปป. ลาว

รูปที่ 3.63 ส่วนหนึ่งของอาคารกำลังรื้อ
หลังคาเพื่อปรับปรุงใหม่ในเมือง
สะหวันนะเขต สปป. ลาว

รูปที่ 3.64 การตกแต่งช่วงเสาแบบเฉพาะ
ของเมืองสะหวันนะเขต
สปป. ลาว

สิ่งก่อสร้างภายในวัด จากการค้นคว้าและลงพื้นที่สำรวจแบบสุ่มตัวอย่าง พบการสร้างสิมแบบประดับชুমวงโค้ง แบบเดียวกับบริเวณในเขตพื้นที่อีสานของไทย ซึ่งมีเพียงหลังเดียวที่มีจารึกในปีที่สร้างคือที่วัดไตรภูมิ บ้านสีโค เมืองสะหวันนะเขต สปป. ลาว สร้างในปี พ.ศ. 2479 (รูปที่ 3.65) ส่วนที่วัดพระธาตุอิงฮังไม่ได้ระบุปีที่สร้าง (รูปที่ 3.66) และอีกหลังคือวัดตาเลยที่ได้จากแผ่นประชาสัมพันธ์ระหว่างทางจากเมืองสะหวันนะเขตไปเมืองลาวบาวของเวียดนาม (รูปที่ 3.67) ขยับลงทางใต้สุดของลาวในแขวงจำปาศักดิ์พบอาคารแบบฝรั่ง 2 หลัง จากงานพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือวัดหลวง ในแขวงอัตตะปือ⁴² (รูปที่ 3.68) และอีกวัดที่แขวงจำปาศักดิ์ คือวัดท่าหิน⁴³ (รูปที่ 3.69) จากหลักฐานที่ปรากฏจึงทำให้การสนับสนุนถึงที่มาที่ไปของรูปแบบได้เป็นอย่างดีมีความโยงใยมากน้อยเพียงใดขอยกยอดอธิบายและกล่าวถึงอีกครั้งในบทถัดไป

รูปที่ 3.65 สิมแบบประดับชুমวงโค้ง
ที่วัดไตรภูมิ บ้านสีโค
เมืองสะหวันนะเขต
สปป. ลาว ปีระบุงการ
สร้างภายหลังจากการ
แบ่งเขตแดนลาว-ไทย

รูปที่ 3.66 สิมที่วัดพระธาตุอิงฮัง
สะหวันนะเขต
สปป. ลาว ประดับชুম
วงโค้งตรงกลางขนาด
ด้วยชুমยอดปลายแหลม
ทั้ง 2 ข้าง

⁴² สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ลาวตอนใต้ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินต์ติ้ง, 2553), 60.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 115.

รูปที่ 3.67 วัดท่าเรือ ในเขต
สทวันนะเขต
ภาพถ่ายจากแผ่น
ประชาสัมพันธ์
การท่องเที่ยว
เมืองสทวันนะเขต
สปป. ลาว

รูปที่ 3.68 ภาพวัดหลวง
แขวงอัตตะปือ
สปป. ลาว
ที่มา : สมเด็จพระเทพรัตนราช
สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,
ลาวตอนใต้ (กรุงเทพฯ : อมริ
นทร์พรินต์ติ้ง, 2553), 60.

รูปที่ 3.69 ภาพวัดหลวง
แขวงจำปาศักดิ์
สปป. ลาว
ที่มา : สมเด็จพระเทพรัตนราช
สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,
ลาวตอนใต้ (กรุงเทพฯ : อมริ
นทร์พรินต์ติ้ง, 2553), 115.

ความโยงโยในสิ่งก่อสร้างก่อนและหลังการปรากฏของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน
 ในประเด็นหัวข้อนี้จะกล่าวถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่มีมาก่อนและหลังหรือร่วมสมัยกันของสิมแบบฝีมือช่างญวนหรือสิญวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างสังเขปซึ่งเรียงตามลำดับตามหัวข้อดังต่อไปนี้

รูปแบบสิมก่อนการปรากฏตัวของรูปแบบสิมญวนในอีสาน

1. กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง

กลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้างคือกลุ่มแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งก่อนนี้ยังไม่ได้แบ่งเป็นภาคต่างๆ เหมือนในปัจจุบัน พื้นที่จังหวัดเลย หนองคาย มุกดาหาร นครพนม ร้อยเอ็ด และอุดรธานี จังหวัดเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ของอาณาจักรล้านช้างหรือพื้นที่ว่างกันชนระหว่าง 2 อาณาจักร⁴⁴ กล่าวคือเขตพัทสีมาของกรุงศรีอยุธยาในครั้งสมัยพระมหาจักรพรรดิเป็นต้นมา คือจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราชเป็นเมืองหน้าด่านสุดของพื้นที่ราบสูง ดังที่ทราบกันดีว่าผังเมืองโคราชถูกออกแบบโดยชาวต่างชาติในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งมีสิ่งก่อสร้างอุโบสถเป็นหลักฐานสนับสนุนได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.70)

สิมมีรูปแบบที่เด่นชัดสามารถอธิบายได้ดังนี้ พังมักทำเป็นแบบมีระเบียบ मुख หน้าเสมอ ในส่วนฐานมักนิยมทำฐานรองรับโครงสร้างเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ทำบันไดขึ้นทางด้านหน้าและด้านข้างทั้ง 2 พัง และด้านหลังก็มักนิยมทำบันไดทางลงทั้ง 2 ข้างหรือข้างใดข้างหนึ่ง⁴⁵ ส่วนด้านหน้านิยมทำเสาด้าน 2 คู่ ระหว่างช่องเสาทำเป็นอั้งผึ้งและเสาด้านข้างสิมประดับด้วยคันทวยรองรับโครงสร้างส่วนบนหลังคา เครื่องบนมักทำเป็นตัวรวยไม่มีนาคสะดุ้งแบบภาคกลางของไทย ส่วนบนหลังคาบริเวณกึ่งกลางสันหลังคา มักประดับด้วยช่อฟ้าเสมอ หลังคามีแบบผืนเดียว หรือแบบมีเทิบซ้อนเป็นส่วนใหญ่⁴⁶ ยกตัวอย่างได้แก่ วัดมหาธาตุ, วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (รูปที่ 3.71) วัดพระเหลาเทพนิมิตร์ อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ, วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร, วัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, วัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

ยกตัวอย่างวัดมโนภิรมย์ อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร วางในผังแบบมีมุขหน้า ส่วนฐานทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ด้านหน้ามีทางขึ้น 3 ช่องทาง คือด้านหน้า 1 และด้านข้างอีกอย่างละ 1 ช่อง ส่วนหลังทางลงปรากฏตามแบบที่นิยมสร้างในเมืองหลวงพระบางดังกล่าว ส่วนกลางทำเสาด้าน 2 คู่ ระหว่างช่องเสาประดับอั้งผึ้ง เสด้านข้างทุกต้นประดับด้วยคันทวยหลังแบบผืนเดียวเป็นต้น (รูปที่ 3.72 และ 3.73)

⁴⁴ อ้างแล้วในบทที่ 2.

⁴⁵ ประเด็นดังกล่าวยังไม่ได้ศึกษาอย่างละเอียด แต่ได้รับคำเสนอและความคิดเห็นจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ได้ให้ข้อคิดว่าอาจเป็นทางขึ้นลงของพระสงฆ์ภายในวัดเวลาขึ้นทำวัดเช้าและวัดเย็น เพราะจากการตั้งข้อสังเกตบันไดทางขึ้นลงด้านข้างในส่วนหลังของสิมจะเป็นที่ตั้งของกุฏิสำหรับพระเณรเสมอ เช่นที่วัดธาตุหลวง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว เป็นต้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2554 วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

⁴⁶ เทิบ ภาษาลาว มีความหมายตรงกับภาษาไทยคือการซ้อนชั้นของหลังคา

รูปที่ 3.70 ตัวอย่างฐานอาคารแอ่นท้อง
สำเภาแบบนิยมในสมัยอยุธยา
ที่วัดพระนารายณ์ อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา

รูปที่ 3.71 ตัวอย่างวัดที่สร้างรูปแบบ
วัฒนธรรมล้านช้าง
ที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย

รูปที่ 3.72 หลังคา และเสาทานคู่น้ำแบบ
นิยมในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง
ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอห้วยใหญ่
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.73 แสดงบันไดทางขึ้นด้านข้างและ
คันทวย ที่วัดมโนภิรมย์ อำเภอ
ห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

2. สิมฝีมือช่างญวนกับกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง

กลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นแท้จริงแล้วก็คือกลุ่มคนที่อพยพมาจากฝั่งลาว เพียงแต่การก่อสร้างเป็นเรื่องของชาวบ้านมากกว่าราชสำนักหรือผู้ที่มียศตำแหน่งใหญ่โต ดังนั้นจึงพิจารณาได้ในส่วนของความต่างระหว่างราชสำนักกับชาวบ้านรูปแบบเทคนิคกรรมวิธีการสร้างสรรค์ย่อมเป็นปัจจัยอุปสรรคที่ทำให้ผลงานมีความแตกต่างกัน หรือต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งดูได้จากแบบตัวอย่างในลำดับต่อไป

กลุ่มรูปแบบพื้นดินยังคงรูปแบบที่สืบทอดมาจากสิมในวัฒนธรรมล้านช้างเดิมเพียงแต่ย่อขนาดให้ย่อมลงไม่จำเป็นต้องใหญ่โตแบบที่ราชสำนักที่ใช้ช่างหลวงเป็นแรงงานในการก่อสร้าง แต่ในพื้นที่นี้ใช้คนที่เคยพบเห็นแบบดังกล่าวมาก่อนหน้านั้นแล้วจึงสามารถสร้างสรรค์ได้ตามแบบดังกล่าว ดังนั้นหลักฐานที่ปรากฏทำให้นักวิชาการกล่าวถึงการสร้างสิมของคนอีสานเป็นแบบพอเพียงนั้นย่อมไม่ผิด แต่แท้จริงแล้วการก่อสร้างดังกล่าวเป็นการย่อส่วนจากหลังใหญ่ลงสู่หลังเล็ก ด้วยไม่มีความจำเป็นต้องสร้างตามแบบราชสำนักนั่นเอง

ฐานนิยมยกสูงประดับลูกแก้วอกไก่ ประดับรวงผึ้งเสาคู่หน้า มีทางขึ้นเฉพาะด้านหน้า ตัวอย่างเช่น วัดสระเกตุ, วัดจักรวาลภูมิ, วัดไตรภูมิคณาจารย์ (รูปที่ 3.74), วัดบ้านขอนแก่นเหนือ (รูปที่ 3.75), วัดศรีฐาน (รูปที่ 3.76), วัดฟ้าเลื่อม, วัดไตรภูมิบ้านผือฮี จังหวัดร้อยเอ็ด สิมวัดแจ้ง (รูปที่ 3.77), วัดบ้านคำแย, วัดบ้านนาควาย (รูปที่ 3.78) จังหวัดอุบลราชธานี ตัวอย่างเหล่านี้เป็นหลักฐานที่สนับสนุนถึงช่วงเวลาในการสืบทอดพัฒนาการของสิมอีสานได้เป็นอย่างดีก่อนที่จะรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนจะเข้ามาแทนที่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นได้เลือกเอาเฉพาะบางส่วนเท่านั้น ที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น ผนัง ฐาน (รูปที่ 3.79) ชวงเสา เครื่องบนรยระกา โหง้ เป็นต้น

รูปที่ 3.74 วัดไตรภูมิคณาจารย์
อำเภอสุวรรณภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.75 วัดบ้านขอนแก่นเหนือ
อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.76 วัดศรีฐาน
อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.77 วัดแจ้ง
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

รูปที่ 3.78 วัดบ้านนาควาย
อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

รูปที่ 3.79 ตัวอย่างแบบผังพื้นมีมุขหน้า ฐาน
ลูกแก้วอกไก่ และช่วงเสา 3 ช่วง
ที่รูปแบบสิมณวนสืบทอดและ
พัฒนาทางงานช่าง เป็นต้น
ที่วัดได้ยั้งขึ้นก อ.เซียงใน
จังหวัดอุบลราชธานี

สิ่งก่อสร้างแบบอาณานิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สิมญวนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาคารแบบฝรั่งและตึกแถว⁴⁷ ได้พบอาคารแบบฝรั่งที่ วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วยใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร จารึกถึงการสร้างเมื่อ พ.ศ. 2467 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2470 ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ว่าการชั่วคราวของอำเภอ⁴⁸ (รูปที่ 3.80) รูปแบบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าเป็นแบบที่ได้มาจากฝั่งเมืองสหัสวันนะเขต สปป. ลาว กล่าวคือรูปแบบการประดับซุ้มวงโค้งที่เมืองสหัสวันเขตมักนิยมทำเสารองรับวงโค้งเว้นช่อง จากเสาหลอกพอประมาณ อีกทั้งอาคารทรงดังกล่าวมีการก่อสร้างขึ้นอย่างช้าสุดเมื่อ พ.ศ. 2447 นั้นจึงเป็นหลักฐานในการสนับสนุนจากที่มาของอาคารดังกล่าว (รูปที่ 3.81) อีก หลังหนึ่งคือกุฏิภายในบริเวณวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จากหลักฐาน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2476 ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสงฆ์สอนวันอาทิตย์ สร้างตามหลังอาคาร โรงเรียนราชินูทิศ เป็นอาคาร 2 ชั้น ประดับวงโค้งแบบเรียงอวดสันอิฐ แต่ที่โดดเด่นคือ การใช้กระจกสีซึ่งนำมาประดับขึ้นในภายหลัง (รูปที่ 3.82) ตัวอย่างอีกหลังจวนผู้ว่าหลังเก่าในตัวเมืองจังหวัดหนองคาย ที่จารึกปีที่สร้างคือ พ.ศ. 2472⁴⁹ (3.83, 3.84) และจวนผู้ว่าหลังเก่า (รูปที่ 3.85, 3.86) รวมถึงที่ทำการเมืองท่าอุเทน ในจังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.87, 3.88) และอาคารของศาลากลางหนองคาย (รูปที่ 3.89) รูปแบบของอาคารเหล่านี้ ล้วนเกี่ยวข้องกับส่วนกลางที่รับมาจากกรุงเทพฯ จึงเป็นการสนับสนุนถึงความชัดเจนเรื่องของการก่อสร้างไม่ใช่แบบอย่างของอาณานิคมฝรั่งเศสที่เข้าใจกันว่าเมื่อพบการปรากฏของการประดับซุ้มวงโค้งต้องเป็นแบบที่ได้รับจากงานออกแบบของฝรั่งเศสทุกครั้งไป

อีกกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ควรละเลยเช่นกันก็คืออาคารแบบตึกแถว ตัวอย่างที่ในตัวเมือง จังหวัดหนองคาย เรียงรายสลับกับรูปแบบตึกรูปแบบใหม่ในปัจจุบันบนถนนมีชัย เป็นฝีมือช่างญวนที่ข้ามมาจากฝั่งลาว รวมถึงกระเบื้องดินเผาที่สั่งเข้ามาพร้อมกัน⁵⁰ (รูปที่ 3.90, 3.91) ปัจจุบันยังคงเหลือให้ศึกษามากกว่าฝั่งสปป. ลาว ที่เป็นแหล่งต้นแบบ ส่วนที่ในตัวอำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ตั้งอยู่ทางเหนือของแหล่งน้ำขนาดใหญ่คือหนองหานสกลนคร เป็นตึกแถวที่จัดได้ว่าเป็นอีกกลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจ คือมีการใช้ศิลาแลงในการก่อสร้าง บ่งถึงฝีมือช่างในการประยุกต์ใช้วัสดุในสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.92, 3.93) ตลอดจนถึงตึกแถวหลังตลาดเทศบาล 1 ถนนโพธิ์ศรี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2482 (รูปที่ 3.94) และที่ชุมชนวัดสิงห์ท่าอำเภอเมือง (รูปที่ 3.95) อีกทั้งอาคารอนุรักษ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ จังหวัดยโสธร สร้างในปี 2468 โดยช่างญวนทั้งหมด (รูปที่ 3.96) กลุ่มสุดท้ายคือแถบริมน้ำโขงในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.97-3.99) เป็นต้น

⁴⁷ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้คำเรียกอาคารแบบฝรั่ง ในงานพระราชนิพนธ์ เรื่องลาวตอนใต้ หน้า 59 ดังนี้ “...มีวิหารเล็กๆ ที่ดูมีลักษณะเค้าว่าเป็นอาคารแบบฝรั่ง ...”

⁴⁸ สันติ เล็กสุขุม. โครงการวิจัยศิลปะลาวในประเทศไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2539, 111.

⁴⁹ จวนผู้ว่าในจังหวัดหนองคายหลังเก่า เป็นสถาปนิกชาวฝรั่งเศสได้ออกแบบมาจากเวียงจันทน์ โดยการดูแลของข้าราชการไทยใช้นักโทษเป็นผู้ก่อสร้าง ส่วนหัวหน้าคนงานเป็นชาวเวียดนาม ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 3 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 862.

⁵⁰ เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี. รูปแบบเรือนพักอาศัยในภาคอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขง กรณีตัวอย่าง จ.หนองคาย (เอกสารประกอบการสัมมนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสาน, ขอนแก่น : สยามสมาคม สถาปนิก, 2530), 164-171.

รูปที่ 3.80 อาคารแบบฝรั่งหรือแบบอาณานิคม
ภายในบริเวณวัดพระศรีมหาโพธิ์
อำเภอห้วยน้ำใหญ่
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.81 รูปแบบการประดับเสาซุ้มวงโค้ง
มีต้นแบบมาจากเมืองสหัสขันธ์
เขต สปบ. ลาว
ที่วัดพระศรีมหาโพธิ์
อำเภอห้วยน้ำใหญ่
จังหวัดมุกดาหาร

รูปที่ 3.82 อาคารแบบอาณานิคม ภายในวัด
โพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.83 จวนผู้ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2472
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.84 ภาพขยายซุ้มวงโค้งแบบเรียงอวด
สันอิฐ จวนผู้ว่าหนองคาย
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.85 จวนผู้ว่าหลังเก่า ในอำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.86 ภาพขยายส่วนตกแต่งซุ้มวงโค้ง
ของอาคารจวนผู้ว่านครพนมหลัง
เก่าตรงข้ามกับแม่น้ำโขง

รูปที่ 3.87 ที่ว่าการเมืองท่าอุเทนหลังเก่า
แบบมีฐานรองรับซุ้มวงโค้ง
ปัจจุบันเป็นศูนย์การศึกษาพิเศษ
อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.88 แสดงภาพมุขด้านหน้าของที่ว่าการเก่าอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.89 ชุมวงโค้งประดับที่อาคารศาลากลางตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

รูปที่ 3.90 ตัวอย่างตึกแถวริมถนนมีชัยในปัจจุบัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจากสปป. ลาว มาสร้างให้

รูปที่ 3.91 ตัวอย่างตึกแถว 4 คูหา ริมถนนมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่ช่างญวนข้ามฝั่งจากสปป. ลาว มาสร้างให้

รูปที่ 3.92 ตึกแถวแบบอาณานิคม ฝีมือช่าง
ญวนเป็นผู้ก่อสร้างในคราวที่มา
พร้อมกับบาทหลวง ขึ้นส่วน
บ้านพัก ลูกบิด กลอนประตู
สั่งตรงจากประเทศฝรั่งเศส
ในบริเวณอำเภอท่าแร่
จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.93 โครงสร้างอาคารเรียงวัดดุศิลา
แลงในการก่อสร้างอาคารแบบ
อาณานิคม ในเมืองท่าแร่
จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.94 ตึกแถวบริเวณหลังตลาดเทศบาล
1 อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี
แห่งเดียวที่มีการก่อสร้างแบบ
อาคารฝรั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2482

รูปที่ 3.95 ตัวอย่างอาคารตึกแถวที่ชุมชน
วัดสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัด
ยโสธร มีลวดลายประดับตกแต่ง

รูปที่ 3.96 ดิ็กแถวแบบอาคารแบบฝรั่ง ใน
ตัวเมืองยโสธร

รูปที่ 3.97 ดิ็กแบบอาคารฝรั่งริมแม่น้ำโขง
ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
มีชาวเวียดนามเป็นเจ้าของ

รูปที่ 3.98 ห้องแถวร้างใกล้กับศาสนจักร
บ้านหนองแสง อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.99 ส่วนประดับลวดลายตกแต่ง ตาม
หัวเสา และค้ำยัน ของห้องแถวร้าง
ในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

อาคารเรียน อาคารเรียนในอีสานก็เช่นกันที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับทั้งอาคารเรียนและสิม จากการศึกษาคพบ 3 แห่ง ที่มีการก่อสร้างแบบประดับซุ้มวงโค้ง ได้แก่ที่ โรงเรียนสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นอาคารสำหรับพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานีและอีกแห่งยังคงใช้งานปกติคือที่โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มีรายละเอียดดังนี้

อาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ อุดรธานี หรือดีกราชินู ตามจารึกสร้างในปี พ.ศ. 2468 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานนามโรงเรียนสตรีราชินูทิศ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2463 หรือก่อนการสร้างอาคารหลังดังกล่าว 5 ปี อาคารราชินูทิศได้สร้างตามแบบของกระทรวงธรรมการในขณะนั้นปัจจุบันเป็นกระทรวงศึกษาธิการ⁵¹ เป็นอาคาร 2 ชั้น มีห้องใต้ดิน โดยอาคารหันหน้าเข้าหาถนนและหันหลังให้กับหนองประจักษ์ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผังด้านหน้ายื่นออกมาเป็นมุข ส่วนด้านหลังลดระยะเป็นทางออก มีระเบียงเดินได้รอบทั้ง 2 ชั้น เว้นเฉพาะด้านหลัง เสาโดยรอบระยะเบี่ยงประดับด้วยซุ้มวงโค้งแบบมีหินสลักยอดวงโค้ง (Key Stone) (รูปที่ 3.92, 3.93) ทุกช่วงเสาและรวมถึงซุ้มวงโค้งเหนือกรอบหน้าต่างทุกบาน จากรูปแบบและการก่อสร้างเป็นอาคารที่สร้างได้เนียบเป็นระเบียบเรียบร้อยมากกว่าอาคารที่ได้พบทั่วไปในเขตอีสาน ด้วยเพราะเป็นแบบจากส่วนกลางและเกี่ยวข้องกับราชสำนักความเป็นแบบแผนย่อมมีมากจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา จากแบบที่ได้มาจากส่วนกลางทำให้รู้ว่าช่างผู้ออกแบบในช่วงรัชกาลที่ 6 ยังไม่มีช่างสถาปนิกที่เป็นชาวฝรั่งเศสสักคน โดยมากเป็นชาวอิตาลี เยอรมัน และอังกฤษ เป็นต้น⁵² ดังนั้นสิ่งก่อสร้างดังกล่าวจึงไม่ใช่ฝีมือการออกแบบของช่างฝรั่งเศสตามที่เข้าใจว่ารับอิทธิพลรูปแบบจากฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ดียังไม่สามารถสรุปได้ว่าใช้ช่างฝีมือช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้างหรือไม่ซึ่งเป็นงานที่ต้องศึกษาอย่างละเอียดอีกประเด็นในโอกาสต่อไป

อาคารโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร นครพนม หรืออาคารศรีวรราช เป็นอาคารชั้นเดียวแบบยกพื้นสูง ด้านหน้าประดับซุ้มวงโค้ง สร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2461-2470 โดยขุนศรีวรราช หรือจรัล รัตนปะทีบ นายอำเภอท่าอุเทนขณะนั้น เป็นผู้สร้างโดยใช้ช่างแรงงานจากคนอนาถา⁵³ จากการตั้งข้อสังเกตพบมีการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบหน้าต่าง และมี

⁵¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงธรรมการ รัชกาลที่ 6 .ม. ร.6ศ4/25. “เรื่องโรงเรียนสตรีในมณฑลอุดรธานีขอพระราชทานนามโรงเรียน. “11 ตุลาคม 2463.

⁵² จากการตั้งข้อสังเกตในเรื่องของรูปแบบอาคารแบบฝรั่งมีความแตกต่างในเรื่องของการประดับอยู่บ้างพอสมควร กล่าวคือลูกกรงระยะเบี่ยงโดยมากไม่พบรูปแบบดังกล่าวในการประดับในส่วนอาคารที่ฝรั่งเศสเข้ามามีส่วนในการออกแบบไม่ว่า สปป. ลาว และเวียดนาม ดังนั้นจึงมีความมั่นใจในว่ารูปแบบของอาคารสตรีราชินูทิศ ไม่ใช่แบบอาณานิคมตามที่เข้าใจกัน ทั้งนี้ในขณะช่วงเวลาดังกล่าวมีนายช่างคือนายเอ็ดเวิร์ด ฮิลี สถาปนิกชาวอังกฤษ ผู้ที่นิยมศิลปะนีโอคลาสสิก ตัวอย่างผลงานคือที่ตำหนักใหญ่ วังเทเวศน์ และวังจักรพงษ์ หรือ วังท่าเตียน เป็นต้น สร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นอาคารตึกสไคล์อิตาเลียนวิลล่า เป็นผู้ออกแบบอาคารของกระทรวงธรรมการ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน พสุติ ทิพทัส. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์3 รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468), (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), 148 และ (ออนไลน์) เมื่อ 20 สิงหาคม 2554. <http://www.oknation.net/blog/mrtaweesak/2009/02/14/entry-1>

⁵³ ประมวลจาก โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร, ประวัติโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร. (เอกสารอัดสำเนา) นครพนม.

การเรียงอวดสันอิฐที่วางโค้งของซุ้มบริเวณด้านหน้าระเบียง ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะจังหวัด นครพนม รายละเอียดดูในบทต่อไปในกลุ่มทรงโรง (รูปที่ 3.94, 3.95)

หลังสุดท้ายคืออาคารโรงเรียนสุนทรวิจิตร ซึ่งระบุนีที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460⁵⁴ เป็นอาคารชั้นเดียวแบบแถวยาวมีมุขหน้าและหลัง แบบเครื่องหมายบอก ระเบียงประดับ ด้วยซุ้มวงโค้ง ทำบันไดขึ้นทางด้านข้างของมุขที่ยื่น และด้านข้างของปีกทั้ง 2 ข้าง ของ ตัวอาคาร พนักระเบียงจะเป็นรูปวงรีทางตั้ง แบบนิยมในฝีมือช่างญวน รูปแบบดังกล่าว ชวนให้นึกถึงอาคารเรียนหลังหนึ่งในเมืองหลวงพระบางที่มีผังแบบเดียวกันต่างกันที่การ ประดับซุ้มวงโค้ง เท่านั้น

อาคารของโรงเรียนสุนทรวิจิตรไม่มีประวัติระบุถึงรายละเอียดในการก่อสร้าง แต่ จากการตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นเป็นรูปแบบที่ได้จากฝรั่งเศสผ่านทางฝีมือช่างญวน กล่าวคือ การประดับเส้นคิ้วเหนือช่องหน้าต่าง และการเรียงสันอิฐโชว์ ล้วนเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ โดยทั่วไปในแถบบริเวณลุ่มน้ำโขง เฉพาะในเขตจังหวัดนครพนม (รูปที่ 3.105-107)

ทั้งนี้ในประเด็นกลุ่มอาคารเรียนแบบตึกฝรั่ง ทั้ง 3 หลัง สามารถอธิบายเกี่ยวกับ รูปแบบในการก่อสร้างได้กล่าวคือ โดยส่วนมากอาคารเรียนที่ข้องเกี่ยวกับส่วนกลางมักจะมี รูปแบบอาคาร 2 ชั้นเสมอทั้งนี้ยังคงรวมถึงอาคารสถานที่ราชการก็ล้วนเป็นอาคาร 2 ชั้น ดังกล่าว ดังนั้นสิ่งก่อสร้างอาคารเรียนของกลุ่มตัวอย่างซึ่งปรากฏเป็นอาคารแบบชั้นเดียว ในเขตจังหวัดนครพนม จึงเป็นการออกแบบที่หยิบยืมมาจากฝั่ง สปป. ลาว มากกว่าผ่าน ทางส่วนกลางซึ่งมีการระบุถึงช่างควบคุมการก่อสร้างเป็นช่างญวน เช่นที่โรงเรียนท่าอุเทน เป็นต้น

อย่างไรก็ดีอาคารเรียนชั้นเดียวดังที่กล่าวผ่านมามีอายุในการสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ลงมานั้นมีส่วนประดับตกแต่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบสิมซึ่งจะปรากฏตามหลัง ขึ้นมาคือการประดับเส้นคิ้ววงโค้งเหนือช่องหน้าต่างซึ่งเป็นต้นเค้าให้กับกลุ่มทรงโรงใน จังหวัดนครพนม

⁵⁴ จากแผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าตรงข้ามกับโรงเรียน

รูปที่ 3.100 ภาพมุมเฉียงด้านทิศตะวันออก
ของอาคารโรงเรียนสตรีราชินูทิศ
ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองอุดร
ถนนโพศรี อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.101 มุมด้านหลังอาคารสตรีราชินูทิศ
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.102 ด้านหน้าโรงเรียนอุเทนวิทยาคาร
อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.103 มุมด้านเฉียงของอาคารเรียน
โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร
อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.104 มุมด้านข้างของอาคารเรียน
โรงเรียนอุเทนวิทยาคาร
อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.105 มุมเฉียงทางทิศเหนือคือมุขหน้า
ของโรงเรียนสุนทรวิจิตร
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.106 บันไดทางขึ้นทางปีกของอาคาร
ทางทิศใต้ ของโรงเรียนสุนทร
วิจิตร อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.107 ภาพซุ้มวงโค้ง และการเจาะช่อง
ที่ผนังกระเบื้อง ของโรงเรียน
สุนทรวิจิตร
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ศาลากลาง และศาลอาคารแบบฝรั่ง ในปีพ.ศ. 2430 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีการจัดการบริหารราชการแบบเจ้าเมืองขึ้น ซึ่งนอกจวนจะมีศาลากลางไว้เป็นที่ประชุม จึงเป็นที่มาของศาลากลางจนถึงปัจจุบันที่มีหน้าที่บริหารราชการตามนโยบายของรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ⁵⁵ ดังนั้นศาลากลางที่ปรากฏบนแผ่นดินอีสานจึงมีประเด็นที่สำคัญในการศึกษาถึงที่มาว่าเป็นแบบจากฝรั่งเศสหรือส่วนกลาง ซึ่งในที่นี้ได้พบจำนวน 2 หลัง⁵⁶ ได้แก่ ศาลากลางหลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา จังหวัดนครพนม ซึ่งได้ใช้แรงงานนักโทษในการก่อสร้างโดยใช้แปลนของศาลากลางจังหวัดเชียงรายเป็นต้นแบบ รูปแบบของของศาลากลางจังหวัดเชียงราย ออกแบบก่อสร้างเมื่อปีพ.ศ. 2443 โดยนายแพทย์ชาวอเมริกัน⁵⁷ อย่างไรก็ตามรูปแบบศาลากลางที่นครพนมมีความต่างจากที่เชียงรายตรงที่เพิ่มช่องหน้าต่างเล็กๆ 3 ช่องขึ้นที่หลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ทั้งนี้อาคารศาลากลางนครพนมหลังดังกล่าวเริ่มการก่อสร้างในปีพ.ศ. 2458 สมัยที่พระยาพนมนครานุรักษ์ (อุ้ย นาครทรรพ) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2462 (รูปที่ 3.96) ส่วนหัวหน้าช่างคือ นาย ก่าย คนเวียดนามเป็นผู้ควบคุมนักโทษในการก่อสร้าง⁵⁸

ประเด็นที่น่าสนใจของอาคารหลังดังกล่าว คือต้นเค้าในการประดับเส้นคิ้วบัวเหนือกรอบหน้าต่าง ซึ่งการประดับในรูปแบบนี้ได้ไปปรากฏที่ตัวอาคารสิมบริเวณเหนือขอบประตูและหน้าต่าง ในรูปแบบฝีมือช่างญวนในกลุ่มจังหวัดนครพนม ซึ่งสามารถติดตามรายละเอียดในกลุ่มทรงโรงได้ในบทต่อไป (รูปที่ 3.97)

อีกหลังที่ศาลากลางโพธิ์สัย (หนองคาย) ปัจจุบันคือจังหวัดบึงกาฬ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2467 ตามจารึกที่ตัวอาคารด้านหน้า (รูปที่ 3.98-3.99) รูปแบบของอาคารมีมุขหน้ายื่นตามแบบนิยมในสมัยรัชกาล 6 เช่นตัวอย่างศาลากลางที่สิงห์บุรี ราชบุรี เป็นต้น⁵⁹ อาคารดังกล่าวไม่มีข้อมูลในการศึกษาถึงช่างที่เป็นผู้ก่อสร้าง แต่จากการศึกษาอาคารจากจังหวัดต่างๆ ที่เรียงรายอยู่ตามริมแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ได้รับแบบจากส่วนกลางทั้งสิ้นยกเว้นอาคารที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เท่านั้นที่รับแบบจากเมืองสะหวันนะเขต (ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวเคยปรากฏมาก่อนหน้าแล้วที่เวียดนาม)

ศาล อาคารแบบตะวันตกพบเพียงแห่งเดียวในตัวอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2460 จากข้อมูลยังไม่แน่ใจในรูปแบบจากภาพถ่ายเก่า (รูปที่

⁵⁵ สมชาติ จิงศิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480. (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2553), 176.

⁵⁶ แท้จริงแล้วไม่ได้นับรวมอาคารพิพิธภัณฑสถานฯ อุบลราชธานี ด้วยรูปแบบไม่ได้มีการประดับซุ้มวงโค้งจึงไม่ได้นำมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

⁵⁷ สมชาติ จิงศิริอารักษ์. เรื่องเดียวกัน, 180.

⁵⁸ แผ่นป้ายแนะนำโบราณสถานของกรมศิลปากร ด้านข้างของตัวอาคารศาลากลางหลังเก่า ซึ่งปัจจุบันเปิดบริการเป็นหอสมุด เฉลิมพระเกียรติฯ ประจำจังหวัดนครพนม เมื่อ พ.ศ. 2533

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 374-376.

3.113) กับภาพถ่ายปัจจุบัน (รูปที่ 3.114-3.115) เป็นอาคารหลังเดียวกันหรือไม่เพราะจากประวัติกล่าวว่าถูกระเบิดได้รับความเสียหาย คราวสงครามเมื่อ พ.ศ. 2483⁶⁰

อย่างไรก็ดีประเด็นที่จะกล่าวถึงคือการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบหน้าต่าง ซึ่งเข้าใจกันดีแล้วว่าจะไปปรากฏในสิมกลุ่มทรงโรงที่เป็นรูปแบบเฉพาะของที่จังหวัดนครพนม ดังนั้นจากภาพถ่ายเก่าก็ดีหรือปัจจุบันก็ดีจึงไม่อาจลดหลักฐานของการสืบสนุนในเรื่องการประดับเส้นคิ้วเหนือกรอบหน้าต่างให้ลดลงแต่อย่างไร แต่ที่น่าสนใจกลับเป็นการประดับที่กรอบหน้าต่างของอาคารจากภาพถ่ายเก่า แสดงรูปแบบการประดับวงกลมตรงกึ่งกลางขนาดด้านข้างด้วยกรอบสามเหลี่ยมล่อไปตามกรอบจั่ว และภายในทำเป็นพื้นผิวแบบซุระ จากหลักฐานการประดับที่กล่าวมาจึงกล่าวได้ว่าเป็นแบบสิ่งก่อสร้างที่ได้รับการออกแบบจากส่วนกลางเช่นเดียวกับหลังอื่นๆ ที่กล่าวผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ช่างญวนเป็นหัวหน้าควบคุมในการก่อสร้างเสมอ ทั้งนี้จากการศึกษาอาคารแบบฝรั่งในประเทศไทยปรากฏการประดับในรูปแบบที่กล่าวมาเพียง 2 แห่ง ที่มีอายุการสร้างก่อน พ.ศ. 2460 คือ กรอบหน้าต่าง ตำหนักกลาง วัดท่าพระ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2423⁶¹ และศาลกสถาน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ย่านบางรัก กรุงเทพฯ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2430⁶² แต่ทั้งนี้อาคารทั้ง 2 ไม่มีการทำพื้นผิวซุระตามกรอบของพื้นที่ในช่องสามเหลี่ยม

ข้อสังเกตดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นหลักฐานในข้อสนับสนุนการก่อสร้างของอาคารจากภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม และที่อาคารศาลากลางอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เป็นฝีมือการตกแต่งเพิ่มเติมของฝีช่างญวน ซึ่งที่ประเทศเวียดนามได้มีการประดับวงกลม และช่องสามเหลี่ยมรูปแบบดังกล่าวเช่นกันก่อนหน้านี้ การประดับที่กล่าวมายังไปปรากฏในกรอบหน้าต่างของสิม ปรากฏมีเฉพาะที่ตัวเมืองหนองคาย ดังนั้นจะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นกลุ่มมีมุขหน้าก่อน พ.ศ. 2483 ของบทต่อไป

⁶⁰ ข้อมูลจากแผ่นป้ายแนะนำตรงข้ามโบราณสถานด้านหน้า ริมแม่น้ำโขง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

⁶¹ สมชาติ จิงศิริรักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480. 111.

⁶² เรื่องเดียวกัน, 192.

รูปที่ 3.108 แสดงด้านหน้า ของศาลากลาง
หลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.109 แสดงด้านข้าง ของศาลากลาง
หลังเก่า อยู่บนถนนอภิบาลบัญชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.110 ภาพซุ้มวงโค้งบริเวณชั้น 2
ของอาคารศาลากลางหลังเก่า
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.111 ศาลากลางโพธิ์สัย
จังหวัดบึงกาฬ มีการประดับ
วงกลมเหนือซุ้มวงโค้ง

รูปที่ 3.112 ศาลากลางโพธิ์สัย
จังหวัดบึงกาฬ กำลังบูรณะ

รูปที่ 3.113 ภาพถ่ายเก่าศาล จังหวัดนครพนม
ก่อนถูกระเบิด อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม
ที่มา : แผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าทางเข้า

รูปที่ 3.114 ศาลจังหวัดนครพนม หลังเก่า
เลิกใช้งาน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ
หลังจากโดนระเบิด
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

รูปที่ 3.115 รายละเอียดการตกแต่งหลังจาก
การซ่อมแซม ศาลหลังเก่า
ในอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

อาคารศาสนสถานในศาสนาคริสต์ กลุ่มสุดท้ายของการศึกษาของแหล่งที่มาและต้นเค้าของรูปแบบสิมฝีมือช่างญวนในอีสาน ข้อจำกัดในกลุ่มนี้คืออาศัยภาพถ่ายเก่าเป็นหลักด้วยความที่เงื่อนไขในการถูกทำลายและการก่อสร้างขึ้นใหม่ของตัวอาคาร ศาสนสถานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เป็นโบสถ์ และกลุ่มที่พักอาศัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โบสถ์หรือมิสซัง หลักฐานเก่าสุดคือที่เมืองท่าแร่ จังหวัดสกลนครและที่หนองแสง อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เฉพาะที่นครพนมมีการปรับเปลี่ยนด้วยกัน 3 ครั้ง ซึ่งครั้งสุดท้ายมีการทำเป็นหอนิยมอดแหลมด้านข้าง 2 ยอด (รูปที่ 3.116) ส่วนหลังเดิมถูกระเบิดที่มีการประดับซุ้มวงโค้งด้านทางเข้า (รูปที่ 3.117) เป็นหลังที่เกี่ยวข้องจึงกับการศึกษาในครั้งนี้ การก่อสร้างในขณะนั้นเป็นหน้าที่รับผิดชอบของบาทหลวงในการก่อสร้าง โดยอาศัยศาสนิกชนที่นับถือพระคริสต์เป็นผู้ช่วยเหลือในการก่อสร้าง ซึ่งคือกลุ่มคนญวนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่จังหวัดนครพนมอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว กล่าวคือกลุ่มที่หนีมาในคราวปราบปรามพวกเข้ารีตของเวียดนาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2429 ทางส่วนกลางในราชการไทยได้จัดให้ไปอยู่ตามเมืองต่างๆ ติดริมแม่น้ำโขง⁶³ ทางด้านอายุเริ่มวางเสาต้นแรกเมื่อ พ.ศ. 2440⁶⁴ จึงกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบการประดับซุ้มวงโค้งแห่งแรกในจังหวัดนครพนม โดยคนญวนเข้ารีตที่มีบาทหลวงเป็นหัวหน้าควบคุมงานก่อสร้างทั้งหมด

ทางด้านที่บ้านท่าแร่ คือกลุ่มเข้ารีตที่อพยพจากหนองแสงเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกกลืนแก๊งของข้าราชการในยุคนั้นโดยเลือกที่ตั้งริมหนองหานระหว่างตัวเมืองสกลนครกับนครพนม เมื่อปี พ.ศ. 2427⁶⁵ ส่วนตัวอาคารของโบสถ์ที่ก่อด้วยแลงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2444 หลังจากก่อสร้างที่หนองแสง นครพนมแล้วเสร็จ 4 ปี⁶⁶ ประเด็นที่สำคัญจะกล่าวถึงคือการใช้วัสดุในการก่อสร้างในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ที่จากการสำรวจพบการใช้แลงในการก่อสร้างทั้งอาคารแบบฝรั่งด้านหลังโบสถ์ที่ท่าแร่ก็ดี สิม 2-3 แห่งก็ใช้แลงในการก่อสร้างเช่นเดียวกัน สะท้อนถึงงานช่างที่มีการหยียดหยุนในการใช้วัสดุในการทำงานได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะกล่าวถึงอีกครั้งในส่วนของการใช้วัสดุแลงในการสร้างสิมในบทต่อไป

ที่พักอาศัยหรืออาสนวิหาร จารึกที่ได้ครอบหน้าจั่วเหนือซุ้มวงโค้ง ระบุถึงปีการสร้างคือ 1952 ตรงกับ พ.ศ. 2495 อาคารที่พิกัดตั้งอยู่ในบริเวณศาสนสถานของคริสต์ที่บ้านหนองแสง อำเภอมือง จังหวัดนครพนม เป็นอาคาร 2 ชั้น แบบมีมุขหน้า ตามแบบอย่างศาลหลังเก่า ของนครพนม และที่วัดพระศรีมหาโพธิ์ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดมุกดาหาร การประดับตกแต่งหากกล่าวโดยสรุปคือการย้อนกลับไปสู่สิ่งที่คุ้นชินในการก่อสร้างตั้งแต่คราวแรกก่อนสร้างอาคารหลังนี้ทั้งหมด เช่น การใช้วัสดุอิฐที่วงโค้ง การทำพื้นผิวในพื้นที่ช่องสี่เหลี่ยม รวมถึงการประดับกรอบหน้าจั่วตามอย่างศาลหลังเก่านครพนม เป็นต้น ที่กล่าวมาปรากฏมาแล้วในอาคารแบบอย่างฝรั่งและสิมที่สร้างก่อน พ.ศ. 2495

⁶³ สุรจิตต์ จันทสาธา ญวน (เวียดนาม) อพยพ ศิลปวัฒนธรรม 23,7 พฤษภาคม 2545, 109.

⁶⁴ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 13 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 4529.

⁶⁵ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 3588.

⁶⁶ อาสนวิหารอัครเทวดามีคาแอล ท่าแร่ (ออนไลน์) เมื่อ 11 มิถุนายน 2555 <http://haab.catholic.or.th/churchbkk/Diocese/tharae.html>

รูปที่ 3.116 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังที่ 3
ที่หนองแสง อำเภอมือง
จังหวัดนครพนม
ที่มา : แผ่นป้ายแนะนำด้านหน้าทางเข้า

รูปที่ 3.117 ภาพถ่ายเก่า มิสซังหลังเดิม
ที่หนองแสง อำเภอมือง
จังหวัดนครพนม
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค
อีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยาม
เพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 4539.

รูปที่ 3.118 ภาพถ่ายเก่า ศาสนสถาน
คริสต์ตั้ง ที่บ้านท่าแร่
จังหวัดสกลนคร
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค
อีสาน เล่มที่ 10 (กรุงเทพฯ : สยาม
เพรส แมเนจเม้นท์, 2542), 3588.

รูปที่ 3.119 อาสนวิหาร ที่หนองแสง
อำเภอมือง
จังหวัดนครพนม

สิมอีสานฝีมือช่างญวนกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 : รูปแบบชาตินิยมของประเทศไทย⁶⁷

นับแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในพ.ศ. 2481 มินโยบายในการสร้างชาติ แนวโน้มไปทางลัทธิชาตินิยม เช่น ออกกฎหมายคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ การสงวนอาชีพบางอย่างไว้เฉพาะคนไทย และปลูกฝังให้ประชาชนนิยมใช้สินค้าไทย ด้วยคำขวัญว่า “ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ” รัฐบาลจอมพล ป. ได้เปลี่ยนแปลงประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ให้เกิดความทันสมัย เช่น ประกาศให้ข้าราชการเลิกนุ่งผ้าม่วง เลิกสวมเสื้อราชปะแตน ให้นุ่งกางเกงขายาวแทน มีการยกเลิกบรรดาศักดิ์ และยศข้าราชการพลเรือน รวมถึงการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 จากเหตุการณ์ดังกล่าวภายหลังทางรัฐบาล ได้มีมติให้กรมศิลปากรออกแบบพระอุโบสถ ให้มีลักษณะที่งดงามสมกับเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของชาติ โดยให้มีขนาดที่ต่างกันให้เลือก 3 แบบ ให้ชื่อว่า แบบ ก. แบบ ข. และแบบ ค. ซึ่งพระพรหมพิจิตร เป็นผู้ได้รับมอบหมายในการออกแบบ สืบเนื่องจากนโยบายเพื่อช่วยกันรักษามาตรฐานแห่งศิลปกรรมของชาติไว้ เมื่อ พ.ศ. 2483 และได้จัดส่งแบบดังกล่าวไปยังจังหวัดต่างๆ เพื่อให้ประชาชนดูเป็นตัวอย่าง และให้ผู้มีจิตศรัทธาจะได้สร้างตามกำลังปัจจัย (รูปที่ 3.120)

เป็นที่เข้าใจกันว่า อุโบสถแบบมาตรฐาน แบบ ก. แบบ ข. และแบบ ค. ใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นหลัก เพื่อเป็นแบบจากส่วนกลางที่ทางวัดใดมีความประสงค์จัดสร้างให้นำแบบดังกล่าวไปสร้าง ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบของบ้านเมืองให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ขึ้นอยู่กับกำลังเงินของผู้มีจิตศรัทธา ตามความปรารถนาของนายก รัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม รูปแบบอุโบสถ ทั้ง 3 แบบ มีความแตกต่างกันด้วยเงื่อนไขของขนาด และที่ต่างกันอย่างชัดเจน คือ ลวดลายประดับตกแต่งในส่วนต่างๆ อาทิ กรอบหน้าบัน แผงแร และคันทวย เป็นต้น

ดังที่กล่าวผ่านมามีวัดบางแห่งที่มีช่วงเวลาในการก่อสร้างที่ตรงกันกับการออกนโยบาย ได้รับสนองแนวคิดของรัฐบาลได้เป็นอย่างดี นำแบบดังกล่าวมาก่อสร้าง เช่นที่วัดมัชฌิมาวาส, วัดทุ่งสว่าง (รูปที่ 3.121) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วัดสว่างภูมิพล, วัดประชานิยม (รูปที่ 3.122) อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และวัดโพธิ์ชัยบ้านขมิ้น จังหวัดร้อยเอ็ด (รูปที่ 3.123) เป็นต้น

อย่างไรก็ดียังคงมีบางแห่งเช่นเดียวกันได้ผสมผสานรูปแบบจากของใหม่ คือแบบมาตรฐาน 2483 และของเก่า แบบฝีมือช่างญวน เข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดถึงส่วนที่เป็นเฉพาะของช่างญวนและที่เป็นแบบมาตรฐานดังตัวอย่างต่อไปนี้

หลังแรกคือ สิมวัดป่าเรไร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างเมื่อ พ.ศ. 2494⁶⁸ รายละเอียดเฉพาะที่เป็นการสืบทอดแบบฝีมือช่างญวนคือการทำซุ้มวงโค้งแบบมีฐานรองรับซุ้ม ซึ่งวงโค้งถูกปรับเปลี่ยนในคราวตกแต่งลวดลายเต็มผนังด้านนอก (รูปที่ 3.124) ส่วน

⁶⁷ โครงเรื่องในบทที่ 3 อุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 ทั้งหมดปรับปรุงจากงานวิจัยในระดับปริญญาตรีของชวลิต อธิปัตย์กุล. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 297

ในหลังที่ 2 คือที่วัดเวฬุวัน บ้านแว่ง ตำบลแว่ง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างเมื่อปี 2495⁶⁹ หากดูเพียงผ่านตาก็ก็นับเป็นรูปแบบมาตรฐานจากภาคกลาง แต่ที่บ่งถึงฝีมือช่างนวนคือ การประดับที่ผนังกระเบื้องเจาะช่องวงรีทางตั้ง การประดับด้วยดอกสี่กลีบ ที่แผ่แตรใต้เสาคาน เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญสามารถอธิบายเป็นตัวอย่างได้ดังนี้ ส่วนล่าง อุโบสถวางในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบมีมุขหน้าบันไดทางขึ้นด้านข้าง ผังดังกล่าวเทียบกับแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 เข้าใจว่าด้วยเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งจึงตัดมุขหลังออก เนื่องจากส่วนประกอบหลายๆ อย่าง เช่นฐานอาคารทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ราวบันไดแบบพลสิงห์แต่เจาะรูวงรีรูปไข่ทางตั้ง รวมถึงในระเบียง ตรงจุดนี้บ่งถึงรสนิยมที่เป็นรูปแบบเฉพาะของฝีมือช่างนวน

ส่วนกลาง ชุ่มประตู่-หน้าต่าง ออกแบบให้เป็นชุดเดียวกัน คือชุ่มบันแถลง ส่วนนี้ตรงตามแบบมาตรฐาน ข้อสังเกตชุ่มมีความพยายามเลียนแบบให้เหมือนกับต้นแบบให้มากที่สุด ดูได้จากการซ้อนกันของชุ่มบันแถลง 2 ชั้น เป็นหลักฐานสนับสนุนได้ดี อีกทั้งบัวปลายเสา สิ่งสำคัญที่ควรจะกล่าวถึงได้แก่การประดับภาพปูนปั้นในตำแหน่งเหนือชุ่มประตู่อย่างน้อยที่สุดเป็นที่เข้าใจกันดี เป็นรูปแบบของฝีมือช่างนวน อย่างไรก็ตามก็ยังมีพื้นที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจในการออกแบบของแบบมาตรฐานซึ่งปรากฏอยู่ที่คันทวย กล่าวคือแบบมาตรฐาน ก. เป็นคันทวยรูปหงส์ ช่างทำออกมาเป็นหงส์อีกรูปแบบ จากข้อสังเกตดังกล่าวทำให้เห็นพัฒนาการทางด้านคันทวยรูปแบบหงส์ในส่วนของช่างสกลนคร อาจมีที่มาจากความคาดเคลื่อนในการสร้างตามรูปแบบที่แท้จริงย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

ส่วนบน พบการทำเครื่องลำยองตรงตามแบบมาตรฐาน แต่ที่น่าสนใจคือ การประดับดอกกุหลาบ ในตำแหน่งแผ่แตรแบบมาตรฐาน ก. จะเป็นดอกประจายามรวมถึงการทำคันทวยระหว่างช่องเสาทาน อย่างน้อยที่สุดทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางเชิงช่างอย่างต่อเนื่องของช่างสกลนครได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 3.125)

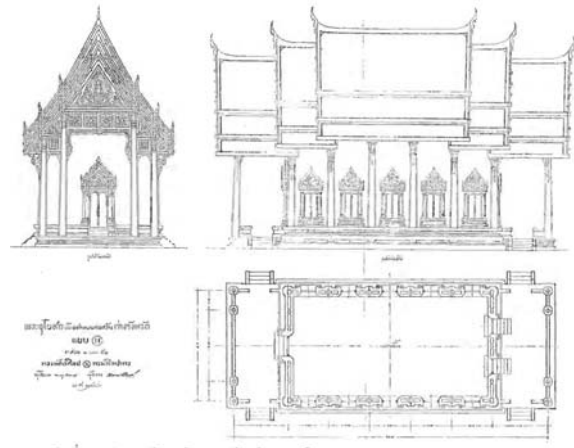
ตัวอย่างหลังที่ 3 คือวัดพระธาตุศรีมิ่งคล บ้านธาตุ ตำบลบ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนครเช่นกัน สร้างในปี พ.ศ.2490⁷⁰ประเด็นที่แสดงถึงความเป็นรูปแบบจากมาตรฐานผสมกับงานฝีมือช่างนวนคือ การปั้นประดับหน้าขบในกรอบหน้าจั่วทางเข้าด้านหน้า ซึ่งหน้าขบปรากฏพร้อมกับแบบมาตรฐานมาก่อนหน้านั้นแล้ว (รูปที่ 3.126) และตัวอย่างหลังสุดท้ายที่จังหวัดสกลนครเช่นกันก็คือสิมที่วัดกลางพระแก้ว อำเภออากาศอำนวย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2495⁷¹ การทำบันไดทางขึ้นด้านข้างเป็นผังแบบที่ได้จากแบบมาตรฐาน ตลอดจนหน้าบันและกรอบชุ่มบันแถลงก็สะท้อนถึงความเป็นภาคกลาง เป็นต้น (รูปที่ 3.126)

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 201.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 201.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 201. และในกรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11 (กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2535), 214.

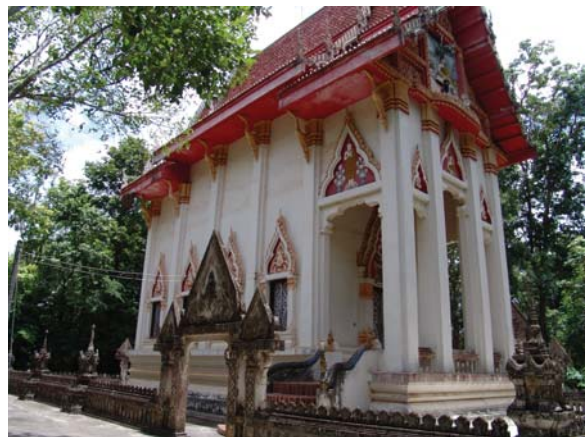
รูปที่ 3.120 แสดงภาพผังแปลนของแบบ
อุโบสถมาตรฐาน แบบ ก.
ที่มา : รัฐนิยม-วัฒนธรรม-ศิลปกรรม พ.ศ.
2478-2498, แบบมาตรฐานอุโบสถ, หจช.
(4) ศธ. 0701.29/1, หอจดหมายเหตุแห่ง
ชาติ.

รูปที่ 3.121 วัดทุ่งสว่าง บ้านทุ่งแร่
ตำบลหม่ม อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี

รูปที่ 3.122 วัดประชานิยม บ้านโคกก่อง
ตำบลหนองหลวง
อำเภอสว่างแดนดิน
จังหวัดสกลนคร

รูปที่ 3.123 วัดบ้านขม้น บ้านขม้น
ตำบลดินดำ อำเภอจังหาร
จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 3.124 วัดป่าเรไร อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด ชูมวงโค้งถูก
ปรับเปลี่ยนพร้อมกับลวดลาย
ประดับโดยรอบของตัวสิม

รูปที่ 3.125 วัดโพธิ์ธาราม บ้านแก่ง
อำเภอสว่างแดนดิน
จังหวัดสกลนคร สร้างตามแบบ
มาตรฐานแต่เป็นฝีมือช่างญวน
ในการก่อสร้าง

รูปที่ 3.126 วัดพระธาตุศรีมิ่งคล บ้านธาตุ
อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร
หน้าขบรูปแบบจากภาคกลาง
ปรากฏบนกรอบหน้าจั่ว

รูปที่ 3.127 วัดกลางพระแก้ว
อำเภออากาศอำนวย
จังหวัดสกลนคร แบบจากภาค
กลางแต่เป็นฝีมือช่างญวนใน
การก่อสร้าง

อุโบสถ แบบจากกรมการศาสนา พ.ศ. 2510 การก้าวผ่านความนิยมของรูปแบบสิมณวนฝีมือช่างญวนในอีสาน

ฝ่ายออกแบบและก่อสร้างกองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา เริ่มมีบทบาทในการควบคุมการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด วัดอุประสงค์เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ โดยขอแบบอุโบสถมาตรฐานจากกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2510⁷² มารับผิดชอบดูแล การจัดสร้างและขออนุญาตเพื่อแจกจ่ายให้กับวัดต่างๆ ที่สนใจอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด⁷³ แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ แบบ (๐๑๐๑) (รูปที่ 3.128) แบบ (๐๑๐๒) และแบบ(๐๑๐๓)

อนึ่งการรับช่วงต่อจากกรมศิลปากร ด้วยเหตุที่ทางกรมการศาสนา ได้รับผิดชอบต่อการจัดตั้งวัดทั่วทั้งประเทศ การก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัด พระสงฆ์ต้องขออนุญาต ซึ่งในปัจจุบันกรมการศาสนายังให้บริการแบบการสร้างเสนาสนะสำหรับวัดที่ต้องการ⁷⁴ อย่างไรก็ตามที่จุดประสงค์ที่เป็นรูปธรรมในการบริการแบบอาคารเสนาสนะ ตั้งแนวทางในการจัดทำเพื่อต้องการให้เป็นแบบมาตรฐานและแนวทางในการจัดการก่อสร้างเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับสภาพของวัด แทนแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 โดยแบบกรมการศาสนา เน้นประโยชน์ใช้สอยของตัวอาคารให้มากที่สุด⁷⁵ จากการตั้งข้อสังเกตรูปแบบอุโบสถไม่มีความแตกต่างจากรูปแบบอุโบสถมาตรฐาน ต่างกันเพียงรายละเอียดเล็กๆ เช่นลวดลายกรอบหน้าบัน หัวเม็ดที่พนักรปลิงห์ อธิบายได้ว่าการรับช่วงต่อรูปแบบจากกรมศิลปากรมารับผิดชอบ ทางกรมการศาสนาไม่ได้คำนึงถึงแบบตามความเป็นจริงกับแบบมาตรฐาน มีการออกแบบปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมบางส่วนขึ้นใหม่⁷⁶ เช่น แบบ (๐๑๐๑) พบการลดช่องหน้าต่างและมุข ถือเป็นการปรับเปลี่ยนออกแบบใหม่โดยเฉพาะ ถือว่าเป็นแบบที่แตกต่างออกไปจากแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483

ตัวอย่างกลุ่มที่สร้างสิมหลังจากภายใต้การดูแลของกรมการศาสนา เช่นที่วัดอุทัยทิศ จังหวัดมหาสารคาม (รูปที่ 3.129) วัดผดุงสุข จังหวัดหนองคาย (รูปที่ 3.130)

⁷² สัมภาษณ์ ดิลก ศิริพานิช, หัวหน้าฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 24 พฤศจิกายน 2551. ดูรายละเอียดได้จากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตของขวลิศ อธิปัตยกุล, รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

⁷³ กรมการศาสนา, เสนาสนะ (กรุงเทพฯ: 314-316 บำรุงเมือง ป้อมปราง, 2522), 1.

⁷⁴ สัมภาษณ์ ดิลก ศิริพานิช, หัวหน้าฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 24 พฤศจิกายน 2551. ดูรายละเอียดได้จากงานวิจัยในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตของขวลิศ อธิปัตยกุล, รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง

⁷⁵ ในการออกแบบอุโบสถแบบมาตรฐาน พ.ศ. 2483 ถูกมองว่าเป็นการทำลายรูปแบบวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ถูกแทนที่ด้วยรูปแบบดังกล่าว แบบอุโบสถของกรมการศาสนาจึงมุ่งเน้นถึงความเหมาะสมกับสภาพของวัดในการก่อสร้างโดยสร้างตามกำลังปัจจัย ให้ถูกต้องและเหมาะสม ใน กองพุทธศาสนสถาน, เสนาสนะ (กรุงเทพฯ : สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551), 2.

⁷⁶ หลังจากที่ทางกรมการศาสนา ได้รับช่วงต่อจากกรมศิลปากรในการบริการแบบอุโบสถให้แก่วัดที่สนใจในการสร้าง ได้ใช้ให้นักศึกษาฝึกงานเป็นผู้กอบปี้แบบ จากการตั้งข้อสังเกตทำให้พบถึงความเสียหายต่อแบบที่ใช้เป็นมาตรฐานของวัดทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา อนึ่งหากเปรียบเทียบระหว่างแบบที่เป็นพิมพ์เขียวต้นฉบับพบข้อผิดพลาดในการเขียน เช่น ในส่วนของฐานอาคารรูปแบบฐานบัวผิกระเบียบจากความ เป็นจริงจากสมัยอดีตที่ผ่านมา